

Jan Jędrzejewicz a polska i europejska astronomia

2. połowy XIX wieku

Głównym celem mojej rozprawy doktorskiej jest przeanalizowanie działalności Jana Jędrzejewicza (1835-1887) – astronoma amatora, właściciela prywatnego obserwatorium astronomicznego w Płońsku. A następnie przedstawienie tej działalności na tle astronomii 2. połowy XIX wieku w Polsce i w Europie.

Pierwsza część pracy przedstawia szczegółowy opis wyposażenia płońskiego obserwatorium oraz obserwacji prowadzonych przez Jędrzejewicza. Informacji na ten temat poszukiwano głównie w artykułach Jędrzejewicza publikowanych w najpopularniejszym wówczas czasopiśmie astronomicznym „Astronomische Nachrichten” oraz w czasopiśmie niemieckiego towarzystwa astronomicznego „Vierteljahrsschrift der Astronomischen Gesellschaft”. Część informacji o obserwacjach, których wyników Jędrzejewicz nie publikował dostarczały jego artykuły popularnonaukowe w polskim czasopiśmie „Wszechświat”.

Następny rozdział poświęcony jest polskim obserwatoriom astronomicznym funkcjonującym w 2. połowie XIX wieku. Wśród nich wyróżniono obserwatoria państwowe i prywatne. Do pierwszej grupy należą obserwatoria krakowskie, warszawskie i lwowskie, a do drugiej obserwatoria należące do Kajetana Kraszewskiego i Władysława Szaniawskiego. Dla każdej z placówek omówione zostały wyposażenie i oraz wykonywane w niej badania, a następnie na tym tle przedstawiono wyposażenie i działalność płońskiego obserwatorium.

Kolejnym zagadnieniem jest przedstawienie działalności astronomicznej Jędrzejewicza na tle obserwatoriów europejskich jego czasów. Do ustalenia wyposażenia obserwatoriów w Europie i tematyki prowadzonych tam badań posłużył dokument *Les observatoires astronomiques et les astronomes*, będący listą obserwatoriów z całego świata wraz ze spisem podstawowych informacji na temat danej placówki. W dokumencie tym uwzględniono nie tylko obserwatoria państwowe, lecz także obserwatoria prywatne oraz astronomów amatorów i astronomów niezależnych. Z tak dużej liczby danych wybrano tylko placówki i osoby działające w Europie w 2. połowie XIX wieku.

Zebrane dane umożliwiają przedstawienie w postaci wykresów rodzajów najczęściej wykorzystywanych w obserwatoriach i przez amatorów instrumentów, ich rozmiarów, a w przypadku niektórych z nich nawet zakładów, z których pochodziły.

Dodatkowo zebrano dane dotyczące przeprowadzanych badań i pogrupowano je ze względu na obiekty, którym były poświęcone. Pierwszą grupę stanowiły obiekty Układu Słonecznego, a drugą grupę obiekty spoza Układu Słonecznego. Z analizy danych wyłoniły się także informacje na temat nowych, rozwijanych w XIX wieku, metod przeprowadzania obserwacji: obserwacji fotometrycznych, spektroskopowych i fotograficznych.

Na podstawie otrzymanych wykresów możliwe stało się przedstawienie wyposażenia płońskiego obserwatorium i prowadzonych w nim badań na tle instrumentarium i działalności większości obserwatoriów europejskich zarówno państwowych, jak i prywatnych. Na tym tle przedstawiono także działalność pozostałych polskich obserwatoriów, państwowych i prywatnych.

Publikowane przez Jędrzejewicza w „Astronomische Nachrichten” wyniki obserwacji postanowiono odnieść do pozostałych obserwacji publikowanych w tym czasopiśmie w czasie, w którym ukazywały się tam artykuły płońskiego astronoma. Na podstawie otrzymanych wykresów dokonano oceny, czy prowadzone przez Jędrzejewicza obserwacje wpisywały się w główne nurty astronomii tamtego okresu. Dodatkowo wyszczególniono na tym tle obserwacje wykonywane w pozostałych polskich obserwatoriach i także oceniono, czy podążano tam za astronomią europejską.

Ważnym wskaźnikiem poziomu obserwacji wykonywanych w danej placówce jest liczba katalogów, w których rezultaty owych obserwacji zostały uwzględnione. Wśród obserwacji astronomicznych Jędrzejewicza największym uznaniem zagranicznych astronomów cieszyły się pomiary gwiazd podwójnych. Przeanalizowano zatem katalogi gwiazd podwójnych z końca XIX wieku i początku XX pod kątem pomiarów Jędrzejewicza. Dodatkowo poszukano w zachodnich publikacjach informacji i opinii na temat płońskiego obserwatorium i umiejętności obserwacyjnych jego właściciela.

Rozeznanie Jędrzejewicza w tematach astronomicznych i umiejętność obchodzenia się z instrumentami rodzą pytanie, skąd amator w dziedzinie astronomii, wiedział, jak prowadzić obserwatorium. Aby znaleźć odpowiedź na to pytanie przeanalizowano informacje, jakich dostarczył sam Jędrzejewicz na temat swoich doradców i osób, u których zasięgał porady oraz zbadano możliwość zagranicznych podróży Jędrzejewicza, o których wspominali inni badacze jego działalności, mających na celu podpatrzenie funkcjonowania obserwatoriów europejskich.

Kolejna część pracy poświęcona jest podsumowaniu i ocenie popularyzatorskiej działalności Jędrzejewicza, na którą składało się pisanie artykułów popularnonaukowych, wygłaszanie odczytów, a także publikacja popularnego podręcznika pt. *Kosmografia*. Każde z tych zagadnień przeanalizowano pod kątem doboru tematów i sposobu ich przedstawienia. Liczbę oraz treść artykułów opublikowanych we „Wszechświecie” porównano z artykułami innych znanych autorów piszących dla tego czasopisma w tym samym czasie i na podobne tematy. Przeanalizowano tematy odczytów oraz zebrano opinie na ich temat wygłaszane przez uczestników. *Kosmografię* przedstawiono na tle wcześniejszych podobnych publikacji oraz oceniono jej wpływ na zainteresowanie astronomią w Polsce.